

ington 1931; Ar. trc. İsmâil Müzahhir, *Târîhu'l-İlm ve'l-insiyyetü'l-cedîde*, Kahire 1961). **3.** *The Study of the History of Science* (Cambridge, Mass. 1936). **4.** *The Study of the History of Mathematics* (Cambridge, Mass. 1936). **5.** *The Life of Science: Essays in the History of Civilization* (New York 1948; Far. trc. Ahmed Bîreşk, *Sergüzeşt-i 'İlm*, Tahran 1343 hş.). **6.** *The Incubation of Western Culture in the Middle East* (Washington D.C. 1951; Ar. trc. Ömer Ferruh, *es-Sekâfetü'l-ğarbiyye fi rîfâyeti's-şarkî'l-evsat*, Beyrut 1952). **7.** *A Guide to the History of Science* (Waltham, Mass. 1952). **8.** *A History of Science* (Cambridge 1952; Ar. trc. *Târîhu'l-İlm*, I-VI, Kahire 1957-1972; Far. trc. Ahmed Ârâm, *Târîh-i 'İlm*, Tahran, ts.). **9.** *Galen of Pergamon* (Kansas 1954). **10.** *Ancient Science and Modern Civilization* (Lincoln 1954; Far. trc. Ahmed Bîreşk, *'İlm-i Qadîm ve Temeddün-i Cedîd*, Tahran 1955; Ar. trc. Abdülhamîd Sabra, *el-'İlmü'l-ğadîm ve'l-medeniyyetü'l-hadîşe*, Kahire 1960; T trc. Remzi Demir – Melek Dosay, *Antik Bilim ve Modern Uygurluk*, Ankara 1995). **11.** *Appreciation of Ancient and Medieval Science During the Renaissance* (Philadelphia 1955). **12.** *Six Wings: Men of Science in the Renaissance* (Bloomington 1957; Far. trc. Ahmed Ârâm, *Şeş Bâl: Merdân-i 'İlm der Rûnesâns*, Tahran 1339 hş.).

Sarton'un bazı önemli makaleleri de şunlardır: "Letter to Hâbib b. Kâtîbah" (*Syrian World*, sy. I [1935], s. 4); "A Story of the Arabian Nights" (*ISIS*, XXVIII [1938], s. 321-329); "The Tomb of Omar Khayyam" (*a.g.e.*, XXIX [1938], s. 15-19); "La Transmission au monde moderne de la science ancienne et médiévale" (*Revue d'histoire des sciences*, II [Paris 1949], s. 101-138); "Arabic Science and Learning in the Fifteenth Century, their Decadence and Fall" (*Homenaje a Millàs Vallicrosa*, Barcelona 1956, II, 303-324). Onun en önemli kuramsal yazıları ayrıca Dorothy Stimson tarafından *Sarton on the History of Science* adıyla derlenmiştir (Cambridge, Mass. 1962).

BİBLİYOGRAFYA :

George Sarton, "The Quest for Truth: A Brief Account of Scientific Progress During the Renaissance", *Sarton on the History of Science* (ed. D. Stimson), Cambridge 1962, s. 102-120; E. Garfield, *Essays of an Information Scientist*, Philadelphia 1985, VIII, 241-247; I. B. Cohen, "George Sarton", *ISIS*, XLVIII/3 (1957), s. 286-300; J. B. Conant, "George Sarton and Harvard University", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 301-305; D. Singer – Ch. Singer, "George Sarton and History of Science", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 306-310; M. Clagett,

"George Sarton: Historian of Medieval Science", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 320-322; L. Thorndike, "Some Letters of George Sarton", *a.e.*, XLVIII/3 (1957), s. 323-334; S. Drake, "Galileo Gleanings VIII: The Origin of Galileo's Book on Floating Bodies and the Question of Unknown Academician", *a.e.*, LI/1 (1960), s. 56-63; Sami Hamarneh, "Sarton (1884-1956) and the Arabic-Islamic Legacy", *MTÜA*, I/2 (1977), s. 299-318; Aydın Sayılı, "George Sarton ve Bilim Tarihi", *Erdem*, IX/25, Ankara 1996, s. 117-153.

HÜSEYİN GAZİ TOPDEMİR

SARUCA PAŞA

(ö. 818/1415'ten önce)

Gelibolu Tersanesi'ni
ve deniz üssünü kuran
Osmanlı devlet adamı.

Hayatı hakkında kaynaklarda yeterli bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda kendisinden sonra yaşayan ve İstanbul'un fethi sırasında vezir olarak görev yapan diğer Saruca Paşa ile karıştırılmıştır. 28 Muharrem 818 (9 Nisan 1415) tarihli vakfiyede Sârimüddin lakabıyla zikredilmekte olup (VGMA, *Vakfiye Defteri*, nr. 776, s. 269, sıra nr. 206), I. Murad ve I. Bayezid devirlerinde görev yapmıştır. Saruca Paşa'nın, I. Murad'ın ilk saltanat yıllarında yaya ordusunun başında Meriç vadisini izleyen yol üzerinde faaliyet gösteren ünlü bir uç beyi olduğu anlaşılmaktadır. İlk Rumeli fetihlerinde önemli rol oynamış olmalıdır. Ona bağlı askerlerin XV. yüzyılın ilk yarısında "ulu beğ nökerleri" olarak Rumeli'nin birçok yerinde timar tasarruf ettikleri tesbit edilmektedir (*Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid*, s. XVI). Nitekim 1371'de Çirmen bölgesi fethedildikten sonra bu sancağın kurucusu ve ilk sancak beyi Saruca Paşa olmuştur. Çirmen sancağı defterlerinden anlaşıldığına göre Saruca Paşa, Meriç vadisinde yer alan yaya toprakları üzerinde tevcih yapma yetkisine sahip bir sancak beyi sıfatıyla teşkilâtın yerleşmesini ve sancağın iskânını sağlamıştır.

Neşrî, 788'de (1386) I. Murad'ın Karamanoğlu Ali Bey'le yaptığı savaşa Saruca Paşa'nın, Çirmen yayalarının başında Rumeli yaya başısı olarak sağ cemahta Şehzade Yâkub Çelebi ile birlikte katıldığını kaydeder. Ayrıca onun Rumeli'de Makedonya ve Arnavutluk taraflarında Türk yayalarının başında uç beyi sıfatıyla faaliyetini sürdürmekte olduğu da belirtilir. Vezîriâzam Çandarlı Ali Paşa'nın 790'da (1388) Bulgaristan'ın Tuna tarafındaki Susmanoz ili denilen Şehirköy'de yaptığı savaşa Sa-

ruca Paşa'nın Rumeli yaya başısı "ulu beğ subaşı" olarak katıldığı bilinmektedir. Neşrî, Kosova savaşına (791/1389) emrinde Aydın ve Saruhan askeri olduğu halde sol tarafta katıldığını yazar (*Cihannümâ*, I, 227, 228, 243, 263, 277, 291, 301). Hoca Sâdeddin Efendi'ye göre ise sağ kanatta olan Şehzade Yıldırım Bayezid'in emrindedir (*Tâcû't-tevârih*, I, 120). Kosova savaşı fetihnâmesinde Anadolu beylerbeyi sıfatıyla emrinde Karaman askerleri de bulunduğu halde savaşta yer aldığına temas edilir (Feridun Bey, I, 113-115). Bunun dışında Âli Mustafa Efendi onun I. Murad döneminde çeşitli beyliklerde bulunduğunu ve Anadolu'da idarecilik yaptığını belirterek Gelibolu'daki sahil sarayından boğazdan bir Frenk gemisinin geçtiğini gören I. Murad'ın emriyle gemiyi durdurduğunu, içinde bulunan Bizans imparatorunun kızını ele geçirdiğini kaydeder. Bu kız Şehzade Bayezid'e nişanlanmış, ayrıca gemideki bütün malları Saruca Paşa'ya verilmiştir (*Künhü'l-ahbâr*, V, 74-75).

Saruca Paşa, Yıldırım Bayezid döneminde de faaliyetlerini sürdürmüştür. Nitekim Yıldırım Bayezid'in Antalya'yı Osmanlı topraklarına kattığı Hamid-ili fetihleri sırasında Çanakkale Boğazı tahkimatıyla uğraştı. Padişah Çanakkale Boğazı'na verdiği askerî ve ticarî önem sebebiyle 792'de (1390) âdetâ bir Boğaz muhafızlığı kurarak Saruca Paşa'yı bu göreve getirdi. Muhafızlığın merkezi olmak üzere Gelibolu'nun bir tepe üstünde olan iç kalesini takviye ettirdi, dış kaleyi yıktırdı ve sunî limanı temizleterek liman ağzında iki kule inşa ettirdi. Bu liman gerektiğinde üç katlı bir zincirle kapatılabiliyordu. Çanakkale'nin tahkiminde büyük bir gayret gösteren Saruca Paşa teşkil ettiği donanma ile Çanakkale Boğazı'nda Osmanlı hâkimiyetini kuvvetle tesis etti. Daha sonra altmış gemiyle Ege denizine açılarak Sakız ve Eğriboz adaları ile Yunanistan sahillerini yağmaladı. Bunun üzerine Venedikliler adalardaki garnizonları ve istihkamları takviyeye başladılar. Bizans'a yardım için harekete geçen Fransa öncülüğündeki müttefik Haçlı donanması 1399'da Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdiğinde Gelibolu'da üslenen Saruca Paşa kumandasındaki on sekiz gemilik Türk donanmasıyla karşılaştı ve ilk çatışmada Bozcaada'ya geri çekilmek zorunda kaldı. Sonunda Venedik kadırgalarının da gelmesiyle daha fazla güçlenen müttefikler Boğaz'ı geçmeyi başararak İstanbul'la ulaşabildi (Turhan, s. 229-230).

Saruca Paşa, Ankara Savaşı'nda da (1402) Osmanlı ordusunun önde gelen kumandan-

ları arasında yer aldı. Muhtemelen bundan sonra Rumeli topraklarına döndü ve kardeşler mücadelesi sırasında Yorga'ya göre 1410'da Yanbolu'da Mûsâ Çelebi'ye karşı yapılan savaşta yenildi (*Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, I, 311). Ardından emekli olarak Çirmen'e çekilen Saruca Paşa burada ölmüş olmalıdır. 28 Muharrem 818 (9 Nisan 1415) tarihli vakfiyede Saruca Paşa'dan "merhum" diye bahsedilmesi bu tarihten biraz önce vefat ettiğini gösterir. Saruca Paşa'nın 818 (1415) tarihli Umur Bey vakfiyesine göre Umur Bey adlı bir oğlu, Umur Bey'in de Ali Bey isminde görev sahibi bir oğlu bulunuyordu. Fâtih Sultan Mehmed devrine ait kayıtlarda Saruca Paşa ile oğlu Umur Bey'in vakıfları birlikte gösterilmiştir. Bu vakıflarda Saruca Paşa'nın vakfı bir hamam, otuz iki dükkân, on bir seki (sergi), bir kervansaray olarak görülmektedir. Saruca Paşa, Çirmen'de bugün mevcut olmayan kubbeli bir cami inşa ettirmişti, mezarı bu caminin haziresindedir. Hasköy'de cami, imaret, hamam, kervansaray ve bir zâviyesi bulunmaktadır. Yeni Zağra'da da ahşap bir cami yaptırmıştır (Ayverdi, s. 373-374, 497, 575).

BİBLİYOGRAFYA :

Hicrî 835 Tarihli Süret-i Defter-i Sancak-i Arvanid (nşr. Halil İnalçık, Ankara 1987, neşredenin girişi, s. XVI; Neşri, *Cihannümâ* (Unat), I, 227, 228, 243, 263, 277, 291, 301; Feridun Bey, *Münşeât*, I, 113-115; Âli Mustafa Efendi, *Kühû'l-ahbâr*, İstanbul 1277, V, 74-75; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 106, 120; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 13-14, 74, 78, 235-244, 261-265; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi II*, s. 373-374, 497, 575; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, İstanbul 1990, s. 229-230; N. Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (trc. Nilüfer Epçeli), İstanbul 2005, I, 311; Siddık Çalık, *Çirmen Sancağı Örneğinde Balkanlar'da Osmanlı Düzeni (15.-16. Yüzyıllar)*, Ankara 2005, s. 21, 25, 86; Mükrimin Halil Yınanç, "Bayezid I", *İA*, II, 370.

İDRİS BOSTAN

SARUCA PAŞA

(ö. 858/1454)

Osmanlı veziri.

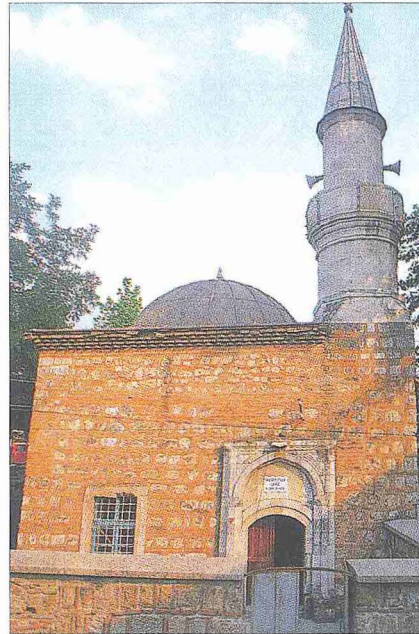
II. Murad'ın 850 (1446) tarihli vasiyetnâmesinde adı Saruca b. Abdullah olarak geçtiğinden Rum asıllı ve II. Murad'ın devşirmelerinden olduğu tahmin edilmektedir (İnalçık, s. 86, 212). Âşıkpaşazâde'nin Mûsâ Çelebi'nin Samakov'daki çatışma sırasında yakalanması olayında (816/1413) adını zikrettiği Terzi Saruca'nın (*Tarih*, s. 84) onunla ilgisi olma ihtimali yüksektir. Onun kul olarak Yıldırım Bayezid'in son

dönemlerinde hizmete alındığı ileri sürülebilir. Daha sonra II. Murad devrinde yükselerek sancak beyliği ve beylerbeylik yaptı ve vezirliğe getirildi.

II. Murad'ın Selânik kuşatması sırasında Gelibolu muhafızlığında bulunduğu anlaşılan Saruca Paşa, Osmanlı donanmasını takviye edip Venedik için bir tehdit oluşturmasını sağladı. 829-830 (1426-1427) yıllarında Selânik'te yaşayan Türk tüccarlara bazı haklar tanınması ve haraç ödenmesi karşılığında Venedik ile yapılacak barış görüşmelerini bizzat yürüttü (Turan, s. 294, 340). 831 (1428) yılında Osmanlılar'ın Güvercinlik Kalesi'ni ele geçirmesi ve bu sebeple Macarlar'ın geri çekilmesi üzerine yalnız kalan Sırp Despotu Brankoviç'i vergi vermek ve gerektiğinde asker göndermek şartıyla barış yapmaya zorladı. Bu olay sırasında kaynaklarda vezir rütbesiyle zikredilir (*Oruç Beğ Tarihi*, s. 57-61).

Saruca Paşa, rakibi olduğu Çandarlı Halil Paşa'nın veziriâzamlık görevine getirilmesinden (832/1429) önce vezir olarak divanda idi. Rumeli beylerbeyi ve vezir sıfatıyla Rumeli'deki faaliyetlerde ve Osmanlı Devleti'nin Batı ile münasebetlerinde önemli rol oynadı. Bizans imparatoru, Osmanlı Devleti ile dostluk için onun aracılığına başvurdu. Macarlar'a karşı Sırp despotu ile dostluk ve uzlaşma politikasına taraftar olduğundan Sırp despotunun Macar kra-

Edirne'de Saruca Paşa Camii

lyla ilişkisini kesmek ve despotun kızı Mara'yı Sultan Murad'la evlendirmek şartıyla ilişkilerin yumuşamasını sağladı. Saruca Paşa, Sırp despotuna bağlılık yemini ettirdi, fakat kız küçük olduğu için düğün 838'de (1435) yapılmak üzere sonraya bırakıldı. II. Murad 838'de (1435) Karaman seferine giderken onu Edirne'ye muhafız tayin etti (Hoca Sâdeddin, I, 274, 356). Saruca Paşa, Edirne'deki camisini bu sırada yaptırmış olmalıdır.

Ancak Saruca Paşa, Sırp Despotu Brankoviç'in Macarlar'a meyletmesi, Sırp'ların Semendire'yi tahkim etmesine ilgisiz kalması ve bunu padişahın gizlemesi sebebiyle gözden düştü ve vezir rütbesinde beylerbeyi iken 839'da (1435-36) azledilerek önce Amasya'da Sultan Alâeddin'in lalası oldu, ardından Gelibolu kaptanlığına getirildi (*Oruç Beğ Tarihi*, s. 59). Gelibolu'daki 840 (1436-37) tarihli imaretine ait kitâbede kendisinden "melikü'l-ümerâ" diye bahsedilmiş olması ona beylerbeyi pâyesi verildiğini düşündürmektedir. Bu yıl içinde tekrar vezir olan Saruca Paşa 842'de (1438-39) yeniden azledildi (a.g.e., s. 61). Macarlar'ın 847'de (1443) İzladi Derbendi'ne hücum etmesi üzerine bunlara karşı mücadele etmek için kendi imkânıyla 1000 asker toplayarak Filibe'de II. Murad'ın ordusuna katıldı, savaşta yararlık gösterince yeniden hizmete alındı. II. Murad'ı Seğedin Antlaşması'ndan (1444) sonra saltanattan çekilme kararından vazgeçirmek için çalışan Veziriâzam Çandarlı Halil Paşa'nın yanında bulunuyordu.

II. Mehmed'in ilk saltanatı sırasında vezirliğini koruyan Saruca Paşa, Varna Savaşı'na da katıldı. II. Mehmed'in Buçuktepe Vak'ası'yla tahttan indirilip Manisa'ya gönderilmesi esnasında beraberinde lalası olarak bulunuyordu. II. Murad'ın Edirne'de ikinci defa tahta çıktığı sırada (850/1446) Saruca Paşa ikinci vezirdi (İnalçık, s. 86-87, 103). II. Kosova Savaşı'na katılan Saruca Paşa ordunun sağ koluna kumanda ediyordu (852/1448). Kardeşi Sinan Bey de ordunun gerisindeki ağırılıkları korumakla görevlendirildi (Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 447).

II. Murad'ın son günlerinde (855/1451) yakınında bulunan Saruca Paşa (Âşıkpaşazâde, s. 139) II. Mehmed'in ikinci saltanatı sırasında yine divanda ikinci vezirdi. Karamanoğlu isyanını bastırmak için Anadolu'ya geçen padişah Edirne'de yerine çok güvendiği Saruca Paşa'yı bıraktı. İstanbul kuşatması öncesinde Şâban 856'da (Ağustos 1452) tamamlanan Rumelihi-